

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

БРАЇЛКО ЮЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 81'373.237:82-1(477)''19''

**КОНФЕСІЙНА ЛЕКСИКА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ 60 – 80-Х
РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ
(СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – академік АПН України, доктор філологічних наук, професор **МАЦЬКО Любов Іванівна**, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри стилістики української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор **ГРИЦЕНКО Павло Юхимович**, Інститут української мови НАН України, завідувач відділу діалектології;

кандидат філологічних наук, доцент **ПЛЮЩ Надія Прокопівна**, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент кафедри сучасної української мови.

Провідна установа – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра методики викладання української мови і культури мовлення, Міністерство освіти і науки України, м. Тернопіль.

Захист відбудеться “21” червня 2005 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “12” травня 2005 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.П. Гальона

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Інтенсивна увага сучасної української лінгвостилістики привернута до проблем лексико-семантичної структури мови художньої літератури й, зокрема, мови поезії. Таке спрямування мають дисертаційні праці Л. Пустовіт, Л. Ставицької, Т. Берест, А. Бондаренко, Т. Ковалевської, О. Маленко, І. Олійник, О. П'ятецької, О. Рудь, О. Степанюк, Г. Сюти й ін. Але оскільки в художньому стилі – одному з найпоказовіших носіїв мовно-естетичних знаків національної культури – знаходять вияв різнорівневі елементи всіх функціональних різновидів літературної мови, особливо важливим для стилістики поетичного мовлення як окремої галузі сучасної лінгвостилістичної науки стає дослідження його стильових контактів.

До недавнього часу українське мовознавство цікавили переважно питання семантико-стилістичної поведінки наукової термінології в поетичному контексті (дослідження В. Карпової, В. Ярмак, Л. Пустовіт) та впливу на художнє мовлення лексики публіцистичного стилю (колективна монографія М. Пилинського, Н. Дзюбишиної-Мельник, К. Ленець та ін.). Проблема ж зв'язків художнього і конфесійного різновидів української літературної мови з огляду на екстралінгвальні (войовнича атеїстична ідеологія) та власне мовні (занепад конфесійного стилю в материковій українській мові) причини довго залишалася поза увагою вчених. І це при тому, що “тисячолітня історія Церкви і релігійної культури в Україні відбилася помітними ознаками на культурі українського народу, в тому числі й передусім на загальноукраїнській мові та художній літературі”¹.

У період демократизації українського суспільства, пов'язаний передусім зі здобуттям нашою державою незалежності, відновився й активно розвивається у літературній мові конфесійний стиль. Разом з дослідженням багатьох питань, пов'язаних з ним, увагу науковців привернула проблема його лексичних зв'язків з мовою поезії. Функціонуванню конфесійних лексем у народній поезії і творчості українських поетів присвячені розвідки О. Бірюкової, А. Бондаренко, Ю. Бондаренко, К. Гриньків, І. Дубровської, Н. Журавльової, Н. Каторж, М. Лесева, Н. Піддубної тощо. Семантико-стилістичні особливості окремих зразків конфесійних експресем поряд з іншими групами лексичних одиниць, що функціонують в українських поетичних текстах різних авторів, аналізують у своїх дисертаційних дослідженнях Л. Пустовіт, Т. Берест, М. Мельник, Л. Петрова, Л. Селіверстова, О. Черевченко. Однак до сьогодні не схарактеризована лінгвістична природа конфесійної лексики (КЛ), залишаються невстановленими її компонентний склад, спільні ознаки конфесійних одиниць, досі ґрунтовно не описані семантико-стилістичні особливості їх

¹ Лесів М. Власні назви святих у поезії Тараса Шевченка // Варшавські українознавчі записки. – Зошит 1. – Варшава, 1989. – С. 153.

реалізації в поетичному контексті. Вирішення цих проблем дозволить не тільки глибше осягнути лінгвістичну специфіку художнього стилю, але й заповнити значні прогалини, пов'язані ще з одним функціональним різновидом – конфесійним, а також розширити наукові знання про лексичну систему української мови.

Лінгвістичного аналізу вимагає також спадщина українських репресованих поетів 60 – 80-х років минулого століття, що була об'єктивно поцінована в Україні тільки в останнє десятиріччя ХХ ст. Окремі аспекти художнього мовлення В. Стуса, М. Руденка, І. Гнатюка, І. Калинця, І. Світличного були предметами дисертаційних лінгвістичних досліджень Л. Пустовіт, А. Бондаренко, Т. Желтоногової, І. Коломієць, Л. Олефіренко, О. П'ятецької, О. Рудь, І. Шапошникової, тоді як мовотворчість інших поетів-дисидентів узагалі не розглядалася в мовознавстві. У ліриці цих письменників – представників різних літературних течій – особливо важливе місце посідає релігійність, яка на лексичному рівні виявляється в активному вживанні КЛ, що дає широкі можливості для вивчення семантико-стилістичних інтерпретацій такої лексики в художньому стилі.

У поліфункціональній за семантикою й лексико-граматичними ознаками системі КЛ в окрему групу виділяються власні назви, які мають великий виражальний потенціал і стають одними з найважливіших елементів поетичного тексту. Саме це і зумовило зосередження дисертаційної роботи передусім на цій групі КЛ, а також авторських онімних утвореннях від конфесійних лексем та мотивованих конфесійними власними назвами узуальних і okazіональних лексемах. Концентрація предмета дослідження навколо поняття оніма, яке розуміється широко, сприяє глибшому з'ясуванню не тільки зв'язків між художнім і конфесійним стилями, впливу лексичних засобів останнього на формування поетичної образності на текстовому рівні, але й докладному визначенню мовних і мовленнєвих семантико-стилістичних властивостей конфесійних власних назв, представлених різноманітними тематичними розрядами, і похідних від них, їхніх okazіонально-словотвірних можливостей, оскільки до цього системний лінгвоаналіз подібних лексичних одиниць не проводився.

Отже, **актуальність** дисертаційного дослідження й вибір його теми зумовлюються такими чинниками:

- стійким інтересом сучасного мовознавства до проблем художнього стилю і, зокрема, його зв'язків з іншими різновидами літературної мови;
- формуванням соціального запиту на різноаспектне вивчення особливостей КЛ та конфесійного стилю взагалі;
- відсутністю монографічних досліджень, присвячених системі КЛ й зокрема конфесійно маркованим лексичним одиницям як засобу збагачення виражальними засобами

поетичного мовлення;

- потребою вивчення художнього мовлення українських репресованих поетів 60 – 80-х років ХХ століття, у творчості яких духовність і релігійність мають великий вияв;

- недостатньою розробкою в лінгвістичній ономастиці й поетичній зокрема тих проблем, що стосуються конфесійно маркованих власних назв – однієї з важливих груп загальнономовної онімії;

- необхідністю здійснення системного лексикографічного опису лексем, пов'язаних з релігією.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дисертаційної роботи, яка передбачає вивчення лексичного впливу конфесійного стилю на художній, безпосередньо пов'язаний із загальною проблематикою комплексних теоретичних і теоретико-практичних досліджень кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова “Проблеми формування і розвитку функціональних стилів сучасної української мови, підстилів і жанрів, текстології і текстотворення, мовних жанрів, тропіки і риторики, культури української мови”.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол №5 від 24.12.1998 року) та узгоджено з Науковою радою “Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності” Інституту мовознавства імені О.О. Потебні (протокол №3 від 15.06.1999 року).

Мета роботи полягає в з'ясуванні семантико-стилістичних особливостей КЛ в українській поезії 60 – 80-х років ХХ століття і передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити лінгвістичну природу конфесійних лексем і принципи їх виділення в окремий розряд;

- з'ясувати інвентар онімних конфесійних стилістем;

- проаналізувати семантичну структуру конфесійних власних назв;

- систематизувати і класифікувати конфесійні оніми за тематичним принципом;

- описати з лінгвостилістичним і семантичним коментарем конфесійні оніми кожного розряду та відонімні одиниці, дослідивши їхні значеннєві трансформації й розкривши художньо-образне вживання у мовотворчості українських репресованих поетів 60 – 80-х років ХХ століття;

- дослідити семантико-стилістичні модифікації КЛ як потужного засобу створення особливих різновидів власних назв – заголовків та okazіонімів;

- простежити зміни в конотативній сфері конфесійних онімних і відонімних одиниць, що реалізуються в поетичному мовленні;

- схарактеризувати деривативні можливості конфесійних лексем як одного із джерел

індивідуально-авторського словотвору;

– укласти словники онімних і відонімних конфесійних лексем та похідних від конфесійних стилістем онімних і відонімних okazіоналізмів, а також словник заголовків, у творенні яких використано конфесійно марковані лексичні одиниці;

– довести, що навіть за умови припинення розвитку в материковій мові протягом 40 – 80-х років ХХ століття конфесійний стиль української літературної мови залишився потужним джерелом поповнення виражальними засобами художнього мовлення.

Об'єкт дослідження – мова поезії репресованих українських митців 60 – 80-х років ХХ століття.

Предметом дослідження є КЛ онімного й відонімного складу, а також мотивовані конфесійними лексемами онімні й відонімні індивідуально-авторські новації, уживані в українській поезії 60 – 80-х років ХХ століття. Усього до аналізу залучено 380 лексем (понад 3000 вживань).

Матеріалом для дослідження обрано тексти творів репресованих українських поетів періоду 60 – 80-х років ХХ століття: М. Адаменка, В. Борового, І. Гнатюка, В. Голобородька, М. Горбала, М. Данька, І. Калинця, Ір. Калинець, З. Красівського, Я. Лесева, Т. Мельничука, М. Осадчого, М. Пилипчука, В. Рафальського, О. Різниченка, М. Руденка, М. Самійленка, С. Сапеляка, І. Світличного, В. Сіренка, І. Сокульського, В. Стуса.

У дисертаційній роботі використовуються описовий **метод**, методики семантико-стилістичного й контекстного аналізу із застосуванням прийомів компонентного, дистрибутивного і статистичного аналізу.

Методологічною основою дослідження стали загальні філософські положення про мову як вид і результат суспільно усвідомленої діяльності, про взаємодію в ній об'єктивного й суб'єктивного, матеріального й ідеального, концепція О. Потебні про поезію як особливу форму осмислення дійсності.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві визначається загальна специфіка КЛ, робиться системне дослідження взаємодії конфесійного й художнього стилів на лексичному рівні. При цьому за його матеріал обрано творчість тих українських поетів, які були штучно вилучені з літературного процесу в умовах тоталітарного суспільства, а, відповідно, їх мовотворчість майже не розглядалася у вітчизняній лінгвістиці. Знаходить подальший розвиток виявлення впливу КЛ на формування образного коду поетичної мови, її здатності до відображення українських ментальних уявлень. У межах дослідження конфесійних власних назв накреслюється також новий науковий підхід до визначення інвентарю загальномовної ономастики та з'ясування теоретичних питань, пов'язаних із семантикою пропріальних одиниць узагалі й конфесійних зокрема.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшій розробці лінгвістичних проблем, що стосуються конфесійного і художнього різновидів сучасної української літературної мови, загальномовної і літературної ономастики. Результати дослідження можуть використовуватись передусім у функціональній стилістиці при визначенні особливостей конфесійного стилю, при вирішенні теоретичних проблем стилістики поетичного мовлення й стилістики тексту, у семасіології при з'ясуванні значеннєвої структури власних назв, в ономастиці при встановленні семантичної сутності пропріальних одиниць, здійсненні їх класифікації, аналізі способів їхньої актуалізації в поетичному контексті.

Практична цінність дослідження – у можливості використання його результатів при викладанні лексикології, стилістики сучасної української мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту; спецкурсів і спецсемінарів, присвячених питанням вивчення особливостей конфесійного стилю, семантики поетичного слова, художньої ономастики, поетичних ідіолектів репресованих письменників 60 – 80-х років ХХ століття; при створенні підручників і навчальних посібників з вищевказаних курсів; у лексикографії, зокрема при укладанні тлумачних словників української мови, у тому числі й релігійної тематики, словника мови української поезії ХХ століття, словника символів тощо.

Теоретичні положення і практичні рекомендації з проблеми дослідження впроваджено у навчальний процес Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського (довідка № 137 від 21.02.2005 року), Київського славістичного університету (довідка № 33/2 від 21.02.2005 року), Херсонського державного університету (довідка № 03-11/183 від 25.02.2005 року).

Апробація дисертації. Основні положення і результати дослідження були виголошені на Міжнародній науково-практичній конференції “Іван Котляревський і світова культура” (Полтава, 1998), Всеукраїнській науково-практичній конференції з нагоди 150-річчя від дня народження Панаса Мирного (Полтава, 1999), науковій конференції “Християнство й українська мова” (Київ, 2000), Міжнародній науково-практичній конференції “Вивчення мови на комунікативній основі” (Полтава, 2000), VI Всеукраїнській науково-практичній конференції “Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: проблеми та перспективи” (Київ, 2004), звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. У повному обсязі дисертація обговорювалась на засіданнях кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та кафедри філологічних дисциплін Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Публікації. Проблематика дисертації знайшла відображення у 9 публікаціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку

джерел і використаної літератури. Трьома окремими додатками, викладеними на 27 сторінках, подано словник онімних і відонімних конфесійних одиниць, словник онімних і відонімних okazіоналізмів, мотивованих конфесійними лексемами, та словник поетичних заголовків, у творенні яких використано конфесійні лексеми. Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, текстова частина – 185 сторінок. Список використаної літератури налічує 313 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі проаналізовано стан наукової проблеми, обґрунтовано вибір теми дисертації, розкрито її актуальність, новизну, теоретичне й практичне значення, окреслено мету і конкретні завдання роботи, методи дослідження.

У першому розділі “Семантико-стилістичні особливості конфесійних онімів” аналізується стан вивчення проблематики дисертації в українському мовознавстві, визначається лінгвістична природа КЛ, проводиться її порівняння із суміжними лексичними розрядами, з’ясовуються шляхи виокремлення конфесійної ономастичної лексики, її семантична сутність, наводиться класифікація конфесійних онімів, що функціонують у поетичних текстах 60 – 80-х років ХХ століття, досліджується їхнє художнє освоєння.

Вивчення української КЛ до останнього часу перебувало на периферії мовознавчих досліджень і здійснювалось переважно вченими діаспори, які зосереджували свою увагу на її окремих групах, насамперед християнській/церковній термінології: її діалектних особливостях і тематичному поділі (Є. Грицак, О. Горбач, П. Ковалів), етимології та шляхах запозичення (П. Ковалів, І. Огієнко, О. Горбач), акцентуації та правописі (І. Огієнко) тощо.

З публікацією в 1992 – 1993 роках серії статей В. Німчука та розвідки Н. Дзюбишиної-Мельник почали з’являтися роботи, присвячені різнобічним проблемам аналізу КЛ. Проте майже всі вони були спрямовані на аналіз її окремих розрядів (богословської термінології (праці Г. Наконечної, Н. Бабич, М. Петровича, М. Скаб та ін.), церковно-обрядової термінології (дослідження Н. Пуряєвої, С. Бібли, Ю. Ясіновського), церковно-релігійної/християнсько-релігійної термінології (розвідки І. Грималовського, І. Черненко), біблійної лексики (роботи А. Кравчук, В. Політила, Н. Сологуб)). Досліджувались також діахронічний і синхронічний аспекти невеликих тематичних, граматичних, стилістичних груп чи окремих одиниць КЛ. Системний опис словникового складу конфесійного стилю здійснила у своїй статті І. Павлова.

Конфесійна лексика – це окремий розряд лексичних одиниць, що характеризуються спільним стильовим значенням, яке, нашаровуючись на предметно-понятійний зміст,

виступає компонентом загальної семантики та вказує на усталене вживання лексеми в конфесійному різновиді сучасної української літературної мови, тобто несе в собі додаткову “непредметну” інформацію й точно сигналізує про сферу побутування слова, у якій його денотативно-сигніфікативний елемент передається оптимально.

У межах цього розряду існують два типи лексем. Перший об’єднує лексичні одиниці з денотативно-сигніфікативним значенням релігійного плану (*акафіст, слей, Господній, скоромний, молитись, охрещений; причастивши; грішно*), яке і є тим чинником, що зумовлює їх усталене функціонування в конфесійному стилі мовлення. Другий тип представлений лексемами, конфесійно маркована семантика яких – результат історії функціонування конфесійного стилю або самої лексеми, тож релігійні семи в них стосуються лише стильового значення. Це передусім церковнослов’янізми, які не асимілювалися загальноновживаним фондом мови, не втратили стилістичного забарвлення книжності, урочистості (як-от: *врата, всує, глас, окропити, отверзнути, прісно, упованіє, юдоль*), а також велика група біблеїзмів (*Моава, Содом, Соломон, Лазар, іудей, вавилонський, ерихонський*).

Особливу групу в системі КЛ становлять слова на зразок *амінь, алілуя, осанна*, які виконують не лише текстотвірні функції, але й виступають своєрідними структурними чинниками.

Слід розмежовувати термін КЛ з іншими термінами, що стосуються релігійної сфери: релігійна лексика/термінологія, богословська лексика/термінологія, церковна лексика, сакральна лексика, християнська лексика тощо. Ці лексичні групи перебувають у складній взаємодії, оскільки конкретна мовна одиниця може належати до кількох з них, але всі вони (за винятком біблійної лексики, виділення якої в окрему групу має за основу джерело походження) стосуються лексико-тематичної сфери. Тому вживання їх як абсолютних синонімів до терміна КЛ, що позначає поняття функціонально-стильової площини, нелогічне.

Конфесійна належність слова визначається кількома засобами (фонетичним, етимологічним, дериваційним тощо), але головним залишається основна сфера його функціонування. Чіткий підхід до вибору конфесійних власних назв у межах КЛ передбачає часткове ігнорування орфографічного показника, оскільки він перестав бути суто лінгвальним фактором. Окрім того, сучасні правописні норми не враховують належності до онімів широкого кола лексем, які позначають одиничні найменування (*Учитель, Спаситель, Месія* (у значенні Ісус Христос), *Творець* (у значенні Бог), *Святвечір, Святки, Святці, рай, пекло* тощо), а конфесійна орфографічна практика, навпаки, надає перевагу написанню з великої букви багатьох апелятивних найменувань. До того ж багато конфесійних пропріальних одиниць у процесі тривалого використання стали конотонімами, тобто набули усталених переносних значень, що частково наближає їх до апелятивів (*Вавилон, Голгофа, Іуда, Каїн*,

Мадонна) і зумовлює розбіжності у графічному оформленні.

Полічленні власні назви мають спільні ознаки (лексична, синтаксична, семантична стійкість та лексична й семантична (а часто і структурна) відтворюваність) з фразеологізмами, що часто призводить до надання їм фразеологічного статусу чи трактування як ідіоматичних сполук, що виконують функції власного імені. У світлі сучасних мовознавчих теорій слушною видається думка, яка зараховує подібні одиниці (Отець Небесний, Царство Боже/Небесне, Ноїв Ковчег, Друге пришествя) до царини ономастики, оскільки їхня основна функція – номінативно-диференційна, а вона є провідною саме для онімів.

Конфесійні пропріальні лексеми мають свої семантичні особливості, які, по-перше, виходять зі значеннєвої специфіки загальномовного ономастикону. І. Ковалик, М. Нікітін, В. Калінкін, Л. Пелепейченко й ін. доводять мовну та мовленнєву понятійність онімів, але вважають, що вона пов'язана з відображенням окремого, одиничного факту чи явища дійсності та має редукований характер. Таке розуміння сигніфікації власних імен спричинене неусвідомленням багатоманітності ономастичного простору мови, недостатньою увагою до ономалексем, які називають гіпотетичні й фантастичні об'єкти: теонімів, міфоперсонімів, міфотопонімів тощо. Значна частина цих одиниць стосується християнської релігії та входить до складу КЛ. Їхній денотат, на думку В. Шаховського, фактично є нульовим. Тобто у структурі онімів можуть бути наявні повноцінні компоненти сигніфікації.

Оними типу Бог, Єгова, Трійця, Сатана, архістратиг Михаїл умовно можна назвати одиницями із сигніфікативним значенням. До власних назв з домінантним денотативним значенням належать лексеми, що позначають об'єкти реального світу: Іван Павло II, Митрополит Іларіон, Єзуїтський собор, Біблія. У таких словах міфонімного простору, як Ісус Христос, Діва Марія, Пілат, Ірод, широко представлені обидва компоненти, це пояснюється кореляцією в їхніх значеннях ознак реальне/гіпотетичне.

Конфесійні оними обов'язково доповнюються функціонально-стильовими конотаціями, які є інтралінгвальними. Вони можуть мати й екстралінгвальні відтінки значення, що виходять з характеристик референта. Ці лексичні одиниці позначені об'ємними смисловими конотаціями, великим обсягом енциклопедичних знань, а також, як правило, певним емоційно-експресивним та оцінним забарвленням (Апокаліпсис, Різдва, Печерська лавра, Діва Марія, Соловецький монастир). До цієї ж групи конотацій належать і смислові, й емоційно-оцінні конотації конфесійних слів-символів на зразок: Каїн, Ірод, Іуда, Голгофа.

Окрім того зузальні додаткові значення конфесійних пропріальних лексем мають міжмовний або внутрішньомовний характер. Так, власні назви-біблеїзми є інтралінгвальними конотонімами, а в окремих імен біблійного походження розвинулись і співзначення

внутрішньомовного плану, як-от: архангел Михаїл – покровитель Києва, захисник мисливців. Внутрішньомовні конотації мають нерозривний зв'язок з національно-культурною інформацією і зумовлюються різними чинниками: подіями в історії існування позначеного онімом об'єкта дійсності (Соловецький монастир, собор Юра, Потій), народними звичаями, повір'ями (Святий вечір, Великий піст, Чудотворний Спас, святий Петро). Велика кількість конфесійних власних назв у процесі тривалого культурного функціонування набула ознак символів. Символи біблійного походження позначають морально-етичні поняття і є загальнолюдськими (Ірод – жорстокість; Мойсей – заступництво, визволення, спасіння; Страшний суд – справедливість, неминучість покарання за гріхи). Національно-культурні символи мають значно вужчі межі поширення (Печерська лавра – “символ духовності українського народу, його святості, смиренномудрості”).

Класифікація конфесійних онімів, наявних у досліджуваних поетичних текстах, ґрунтується на опозиції “реальне – гіпотетичне”. За характером референта вони поділяються на реалоніми й міфоніми з проміжним розрядом агіонімів. Конфесійні реалоніми, у свою чергу, диференціюються на антропоніми, топоніми, геортоніми, бібліоніми, артіоніми. Міфоніми представлені теонімами, міфоперсонімами, міфоантропонімами, міфохрононімами, міфотопонімами, міфохремотонімами.

Семантико-стилістичний потенціал конфесійних онімів реалізується в поезії неоднаковими шляхами, що зумовлюється насамперед великим тематичним діапазоном цих одиниць, а також значним обсягом їхніх конотацій. Так, реалоніми мають значно вужчі виражальні можливості, ніж міфонімні одиниці, їхні вживання не виходять, як правило, за межі традиційних. Конфесійні антропоніми, геортоніми, бібліоніми в поезії зазначеного періоду використовуються передусім з виразною стилістично-інформативною метою: “Стріляли в Папу Римського. / Кому / Так дошкуляє пастирська молитва?” (М. Руденко); “Дивний вечір – Святий вечір, ходить коляда” (М. Горбаль); “І як злічити в Часослові / Всі голосіння із колін?” (С. Сапеляк). Ці ж власні назви можуть служити також для характеристики інших об'єктів (“Ти всім, чим лиш могла, була мені: / Була Великоднем і буднем, / Гарантом “будем-перебудем...” (І. Світличний); “Не ніч – а Божа Біблія: стоять / Сім янголів із сурмами святими...” (І. Гнатюк)). За геортонімами може закріплюватись і така функція, як хронологізація дії: “Зима. Перед Різдом. Неділя: / На двісті душ один барак” (Я. Лесів).

Значно більших семантико-стилістичних трансформацій зазнають конфесійні топоніми, у межах яких наявна велика кількість лексем із загальнолюдськими чи загальнонаціональними символічними значеннями, до яких у процесі художнього освоєння часто додаються авторські. Конфесійні топоніми лише одного розряду – еклезіоніми – можуть

уживатися з метою називання конкретних об'єктів, виступаючи дієвим засобом досягнення ефекту реальності: “...ні в Десятинній / ні в Пирогощі / ні в сто храмах / ані в серці своїм / не видех тебе...” (І. Калинець).

Найуживанішим еклезіонімом у поезії 60 – 80-х років є еліптизована назва Софія, у якій сконцентрувались усі символічні значення, накопичені її референтом протягом довгого існування. Символізм цього оніма найбільшою мірою виявляється при організації топонімного ряду, де вживається ще один символ духовності й святості українського народу: “Мо', й справді б радісно було, / Якби і Лавра, і Софія / Прийшли під ангельське крило – / Не під кігтисту лапу Змія” (М. Руденко). У поетичній уяві образ Софійського собору асоціюється також з образом України (“В віконних гратах майне Софія / тонка, як шклянка” (В. Стус)) або Києва (“І рідний Київ мій у золото гучливе / не вдарить шанобливо і не окрилить мрій, / мідяні гуки бань стар-княжої Софії / не оживлять надії і чару повертань” (В. Стус)).

Окрему групу з-поміж назв географічних об'єктів становлять топоніми-біблеїзми, оскільки поряд з релевантною для них просторовою семантикою репрезентують морально-етичне значення, зумовлене джерелом їхніх функціонально-стильових конотацій. Іноді біблійні ремінісценції стають засобом відтворення внутрішнього світу ліричного героя: “У Гефсиманському саду, віддавшись самоті, / Я жалем жалений бреду, згубивши всі путі” (В. Стус). Виняткову особистісну вартість виявляє в поетичному мовленні лексема Голгоф(т)а, що вживається переважно як символ і позначає близькі авторам поняття – страждання, важкі випробування, терпіння: “Через Голготу власних вір, / Як Бог, обніму Барвінкіню!” (М. Осадчий); “Моя Голгофо – мій Холодний Яр...” (С. Сапеляк). Художні завдання часом потребують посилення експресивно-сміслового навантаження вказаного біблеїзму-символу, і тоді він набуває кількісних характеристик: “Сто плах перейди, серцеокий, / сто плах, сто багать, сто голгоф...” (В. Стус).

Функції агіонімів у поетичних текстах багато в чому зумовлені їхніми внутрішньомовними (рідше інтерлінгвальними) співзначеннями. Використання таких одиниць може бути пов'язане з наведенням певних богословських відомостей (“Святий Павло написав листи римлянам, / галетам, коринтянам та іншим” (М. Горбаль)); реалізацією багатих національно-культурних конотацій (“Тільки рука Острога не обсіє наше місто: / незворушно притлумив / камінний воїн / віко саркофага ще одного Юрія – Змієборця” (І. Калинець)) або міжмовних співзначень, пов'язаних з міфологічним світобаченням (“За яку провину, гріх чи шкоду / В рай Петро ворота відчинив” (М. Осадчий)). Загалом же в художніх текстах більшою мірою виявляються ознаки ірреальної семантики агіонімів, зумовлені широким міфологічним ореолом, що перетворює в народній свідомості осіб, котрі дійсно

існували, у надприродні істоти.

На відміну від реалонімів, які завдяки своїй конкретиці стають переважно засобом змалювання навколишнього світу, міфонімні одиниці в поетичному контексті регулярно виконують функції характеристики внутрішнього світу ліричного героя. Найперше це стосується теонімів, які стали найуживанішим розрядом конфесійних пропріальних одиниць тому, вочевидь, що позначені ними об'єкти ірреального простору є ціннісно важливими для авторів. Вони часто функціонують у ролі адресата звертання, що є ознакою ідіостилів багатьох українських поетів-дисидентів. Звичайно це супроводиться висловлюванням прохання про допомогу, заступництво чи покарання, вираженого традиційними для молитви дієсловами: *дай/не дай (жити, вмерти, спасти, сили, сина, розуму); прости, помилуй, сохрани, допоможи, зглянься, благослови, покарай.*

До засобів, що підсилюють експресію й емоційність теонімів-звертань, належить уживання в сполучі з ними вигуків (“*О Господи! Скарай мене, гріховну, / Якщо те лихо я не відверну!*” (М. Руденко)); присвійних займенників (“*Дякую, мій Боже, за напасті*” (В. Стус)); характеризуючих слів (“*Я дав себе, Боже великий, розп'яти*” (З. Красівський)) тощо. А найбільшої стилістичної виразності вони набувають за умови різноманітних повторень (“*Дай, боже, вмерти... / Дай, боже, вмерти Драй-Хмарі... / Дай, боже, вмерти Драй-Хмарі вдома...*” (В. Голобородько); “*О Боже, тиші дай! О Боже, тиші!*” (В. Стус)) та у випадку їх синонімізації (“*Господи, о прийми / в царство своє, владико*” (В. Стус)).

Оніми, що позначають першу особу Святої Трійці, актуалізують у художньому тексті різнопланові семи (‘висота’, ‘надприродність’, ‘релігія’ (чітко вказують на розмежування понять людина й Бог), ‘творець’, ‘охоронець’, ‘помічник’, ‘рятівник’, ‘керівник’, ‘покарання’ (властиві й номінаціям людських істот) тощо). При цьому поети можуть відступати від узвичаєної думки про Бога як носія найвищих людських ідеалів.

Але осмислення образу Ісуса Христа, позначеного прозорим асоціативним зв'язком між біблійним міфом та обставинами сучасного авторам суспільного життя в Україні, ішло в напрямку примноження позитивної семантики, надання йому статусу національного символу терпіння й воскресіння: “*Христосе! Рідний край-бо наш печальний. / Я знемагаю на тугім хресті*” (М. Осадчий); “*молитвою по Голготській жертві / Сина Пречистої Марії / повторюється вік наш мирський...*” (С. Сапеляк). Хоча подекуди морально-етична категорія добра, традиційно уособлена в цьому образі, поступається місцем протилежним асоціаціям: “*Колись Ісусом мудрий був Іуда / і став Іудою Ісус Христос*” (В. Стус). Лексеми цього синонімічного ряду можуть отримувати іронічне забарвлення завдяки контрастуванню функціонально-стильових конотацій слова і контексту: “*...на березі бухикає месія / і хусточкою носа витира...*” (О. Різниченко).

При поетичній актуалізації значень різних назв Богородиці домінують семи ‘чистота’, ‘мати’, ‘материнська любов’: “Мені Мадонна / З Ісусом у хліві малим / Явилась чисто, мов ікона, / Одвічним духом молодим” (М. Осадчий); “Навстріч, задивлена у даль, / у непорочно білій шаті, / йде наречена молода, / на той рік – богоматір” (І. Калинець).

Стилістичні особливості міфоперсонімів і міфоантропонімів у художньому мовленні пов’язані з їхнім біблійним культурним фоном, чітко вираженою негативною або позитивною емоційно-оцінною семантикою, яка часто стає домінантною при введенні до контексту, а також з усталеними значеннями символічного плану. Як правило, ці оніми виступають засобом художньої характеристики реальних осіб і набуті ними в процесі узусного використання конотації аксіологічного плану збігаються з авторськими: “Ту шельму мітив сам господь. / Той сатана – ще й досі Ікс, / Ще й досі в ризах!” (М. Данько); “Ні пошани, ні щастя в житті не знайшов, / І, не в силі померти, конає, мов Каїн...” (І. Гнатюк). Важливими для поетів стають і народні міфологічні та апокрифічні уявлення, що стосуються референтів таких міфонімів: “Я люблю споглядати крізь відточений / дрів, / Як на місяці висячи, Каїн з Авелем / бісяться, / Аж із скронь розбігаються краплі – / зоряний піт” (М. Осадчий); “...Дума запада до дна: / Що й нас в отім коші, / що в пеклі, / Вже вигляда сам сатана...” (В. Боровий).

Проте найвиразнішою і найчастотнішою художньо-стилістичною функцією міфоантропонімів є символічна. Для поезії 60–80-х років ХХ століття це передусім символіка зради, підступності, жорстокості – понять, що узагальнено характеризують життя людини в радянському суспільстві: “Продать когось – найлегший труд. / Концепція... їуд!”; “У пілатів – гвинтівки й нагани” (М. Данько); “Потвори, каїни, їуди, / потвор ізбрата сін’я, / а чорна зносить течія / за край зухвальства і облуди” (В. Стус).

Поетичні трансформації міфохронімів, міфотопонімів і міфохремотонімів пов’язані, як правило, з тими семами, що є визначальними для віднесення власної назви до певного розряду (топонімні, хронімні тощо). Так, майбутній час, визначений енциклопедичною інформацією окремих конфесійних назв, має тенденцію до поступової трансформації в напрямку минулого: “Складають душі екзамен / десь на суді Господнім” (І. Калинець); “І я вже був на тім Страшнім суді” (В. Боровий). А часова семантика інших конфесійних міфохронімних одиниць зрушується у зворотному напрямку: “...досить надщербленого глека / аби знову у спраглих мурах землі / покликати ренесанс потопу...” (І. Калинець).

Значне розширення просторових сем міфотопонімів призводить до превалювання в їхній структурі емотивних конотацій: “Світе наш, / Божий раю / під сонячною габою!..” (М. Самійленко); “Не знаю, як любов до України / в імперськім пеклі люди зберегли...” (В. Сіренко). Художньо важливими є й літературні фонові знання, що стоять за цими назвами:

“Невже Петрарка – Вас любив, / І Вас – шукав у неклі Дант?..” (В. Боровий).

Міфохрема-тоніми стають у поезії засобом метафоричного позначення переважно конкретних буттєвих реалій і часто разом із цим набувають нетрадиційної символізації значення, актуалізуючи конотативну сему ‘спасіння’: “Карпати – вічний наш Ковчег, / І Україна в муках родить Ноя!” (Я. Лесів).

У другому розділі “Стилістика авторських онімних утворень від конфесійних лексем” досліджуються особливі пропріальні одиниці – заголовки та okazіоніми, позначені великим експресивним потенціалом.

Надзвичайно важливим для художнього тексту, особливо ліричного, є заголовок – семантична, стилістична, образна домінанта всіх його художніх засобів, у тому числі й ономастичних. Часто при творенні таких своєрідних біблїонімів використовується КЛ: у поетичному мовленні 60 – 80-х років ХХ століття зафіксовано 116 прикладів (97 – назви віршів, 8 – поем (їхніх частин), 11 – циклів/книг віршів), що становить 3,8% від загальної кількості заголовків. Вони представлені одно-, дво- й багатолексемними одиницями (у процентному відношенні – 51,7%, 33,6% та 14,7%) і помітно відрізняються не лише в структурному, а й у семантико-стилістичному плані.

Велика кількість однолексемних заголовків, до складу яких уходять і похідні від двокомпонентних онімів типу Великий піст, П’ятницька церква, є закономірним явищем, оскільки саме вони, за спостереженнями лінгвістів, є найбільш органічними для художніх творів. А особливої потужності експресивний заряд набуває в назвах, утворених від конфесійних слів, що зумовлюється характеристикою останніх як стилістично активних одиниць, здатних проспективно повідомляти про емоційно насичений текст із рисами піднесеності, урочистості.

Подібні заголовки поділяються на 3 групи: заголовки-індикатори, заголовки-образи й заголовки-символи. Серед них домінують одиниці з найнижчим ступенем образності – заголовки-індикатори (назви з прямим значенням, актуалізованим у межах семантико-стилістичного потенціалу). Вони можуть називати різні реалії тексту: 1. Жанр твору (“Молитва” (І. Калинець, З. Красівський, І. Сокульський)). 2. Тему твору (“Церква” (В. Сіренко), “Вербна неділя”, “Вечірня”, “Ікони” (І. Калинець)). 3. Певний бік сюжету, стан, подію, відношення (“У сповідь” (С. Сапеляк)). 4. Просторові (“Біля церкви” (М. Руденко)) або часові (“У страшний тиждень” (І. Калинець)) координати ситуації, у межах яких розгортається дія.

Змістовно-концептуальна інформація, що є денотатом заголовків-образів, передбачає превалювання в їхній семантичній структурі переносного значення. Художнє мовлення 60 – 80-х років засвідчує однослівні заголовки-алегорії (“Предтеча” (Ір. Калинець), “Месія”

(З. Красівський), “Сатана” (І. Сокульський)), заголовки-іронії (“Месії” (І. Світличний)), заголовки-метафори (“Одкровення” (І. Гнатюк), “Йов” (С. Сапеляк)), зміст яких може змінюватись кілька разів протягом прочитання вірша/цикла віршів.

Виразниками найбільш яскравої художньої образності є заголовки-символи, представлені, по-перше, традиційними символами, модифікація семантичної структури яких починається вже в прециклі сприйняття. Зокрема, це біблійні символи, що використовуються переважно як назви великих поетичних утворень (“Голгофа” І. Гнатюка – назва поеми; “Апокаліпсис” Т. Мельничука, “Содом” М. Руденка – назви циклів), а також національно-культурні символи (“Мадонна” Ір. Калинець). Вони завжди є алюзивними, а тому повністю осмислюються тільки на мегатекстовому рівні. По-друге, переносне значення таких заголовків може бути результатом авторського бачення художнього світу і не завжди виявлятися після поверхового аналізу (“Дзвони” І. Гнатюка та Ір. Калинець, “Страшна п’ятниця” І. Сокульського). Але й традиційним символам-заголовкам іноді властиві змістові прирошення: так, назва поеми М. Руденка “Хрест” поступово набуває символічних значень пам’яті, віри, національної свідомості.

Конфесійні експресеми, що стають компонентами дволексемних заголовків, у назвах-індикаторах можуть сигналізувати про текстову інформацію (“Різдвяне алогійне” (І. Калинець); “Ленін і Христос” (М. Руденко)) або конкретизувати зміст сигналізаторів, виражених одиницями інших стилів (“Лист до Богородиці” (Т. Мельничук), “Снівом хоральним” (І. Сокульський)). У дволексемних заголовках-образах і заголовках-символах конфесійні компоненти обов’язково зазнають семантичних трансформацій. Такі зміни можуть простежуватися експліцитно, у мікроконтексті бібліоніма – оказіональної метафори (“Мадонна незайманості”, “Осіння Магдалина” (І. Калинець)). У заголовках, що імпліцитно реалізують образне значення, конфесійні елементи є стрижневими й зазнають ретроспективної метафоризації (“Гуцульська молитва” (І. Калинець), “Карпатська церква” (Ір. Калинець)). У заголовках-традиційних символах змістові перетворення відбуваються лише з конфесійним компонентом (“Остання Голгота” В. Рафальського), а у назвах-авторських символах переосмислюються значення обох слів (“Зняття з хреста” З. Красівського, “Пекельний гість” М. Руденка).

Досліджені багатолексемні заголовки віршів не схильні до семантичних трансформацій, і лише в кількох випадках їх конфесійні компоненти зазнають метонімічних (“Акафіст до Богородиці із Красова” І. Калинця) та метафоричних (“Балада про руську душу” О. Різниченка) зсувів. Але для полічлених назв поем і циклів образні зміни є звичними. Вони виявляються як проспективно (“Осень молиться Богу” (І. Сокульський)), так і ретроспективно (“Хай Тойхай понав у рай” (В. Сіренко)).

У поетичних текстах 60 – 80-х років ХХ століття поширене явище творення від конфесійних лексем індивідуально-авторських власних назв – okazіonіmів (термін Р.Ю. Намітокової). Найрезультативніший шлях продукування їх – онімізація, наслідком якої є не просто орфографічні зміни, а складні семантико-стилістичні перетворення слова й тексту. Велика літера концентрує увагу на колишньому апелюванні, надає йому центральності, особливого енергетичного заряду, експресії, значної текстової сили. Як правило, такі лексеми контекстуально поєднуються з іншими okazіonальними власними назвами, що, з одного боку, знижує ступінь індивідуального текстового впливу, а з іншого – надає більшій виразності певній стилістичній меті, наприклад, ефекту протиставлення чи зіставлення: “Прекрасна наша Унія у Протистоянні!”; “Нові Ореоли сходили / над Святими і Людьми” (І. Калинець). Виняткової експресивної ємності набувають утворені від конфесійних лексем новації, якщо вони мають метафоричне значення: “Та що з моїх немудрих літер / Для битв тюремних діяча, / Де сам Великий Інквізітор / Його в наказах відмічав” (В. Боровий).

Третій розділ “Поетична реалізація стилістем, похідних від конфесійних онімів” утілює результати спостережень над мотивованими конфесійними власними іменами узуальними й okazіonальними лексемами як особливими поетичними засобами, що продовжують ономастичну “гру” в художньому контексті.

Подібно до своїх твірних слів конфесійні відонімні апелювати стають виразниками авторської концептуальності, але оскільки переважна більшість із них виражена прикметниками, то смислові акценти, як правило, передаються позначуваному слову. Найзначнішим сегментом у системі відономастичних конфесійних дериватів, що функціонують в українській поезії 60 – 80-х років ХХ століття, є лексичні одиниці, утворені від міфонімів. Тож частотне співвідношення поетичного словника відміфонімна КЛ/відреалонімна КЛ прямо пропорційне співвідношенню конфесійні міфоніми/конфесійні реалоніми.

Найактивніше використовуються відтеонімні лексичні утворення як відбиток важливого пункту в системі ціннісних координат не тільки митців слова, а й усього українського народу. Їхнім найбільшим словотвірним гніздом є номени із твірною основою бог-/бож-: Божий, безбожний, богоподібний, побожний; богомалець, богослов, богошукач, богослужіння; боготворити тощо. А найчастіше в художньому мовленні вживається лексема Божий та її повні або часткові синоніми Господній, всевишній, Христовий.

Зазвичай у поетичних текстах відтеонімні лексеми виступають носіями традиційних якісних або присвійних ознак у складі поширених у конфесійному мовленні словосполучень з постпозитивними означеннями типу слово Боже/Христове, заповідь Божя, хрест Божий, гнів Божий, храм Божий/Господній, раб Божий, помазаник Господній, розп’яття Христове.

У поезії такі стилістими виконують властиві своїм твірним словам художні функції: акцентують увагу на антропоморфізмі мотивуючих онімів (“*І явивсь він перед Господні очі, весь / скулившись...*” (В. Стус)), віддзеркалюють поетичний асоціативний зв’язок України з Богом, виражений у метафоричній формі (“*Задивляюсь в очі Батьківщини, – / Дві краплини Божої роси” (М. Осадчий)) тощо. Актуалізуючи сему ‘висота’ й позитивно-оцінні семи, вони вживаються для опису об’єктів небесної сфери: “*у вікно дивляться / облизуючи місяць / корови лопухи і хмари / лиликі потурнакі гітари / і Божі Очі й Боже Місто – / с т о ж а р и...” (Т. Мельничук).**

Усі відтеонімні прикметники в поетичному мовленні 60 – 80-х років зберігають первісні оцінні конотації, за окремими винятками. Свою аксіологічну семантику не змінюють і конфесійні лексеми, утворені від міфоперсонімів – синонімічних прикметників диявольський і сатанинський, частотність уживань яких висока.

Активною частиною поетичного словника стали також утворені від міфотопонімів прикметники райський та пекельний. Відображаючи в художньому контексті християнські й народно-релігійні уявлення про рай, поети сполучають конфесійну стилістему райський з лексемами, що інформують про певні особливості його території (брама, мури, кущі, левада, осоння). Стаючи засобом опису інших явищ художньої дійсності, цей прикметник разом з позначуваним словом часто набуває прирощень змісту: “*Там – всесвіт райською левадою, / А спокій – щонайкращий хліб” (М. Данько).*

Зв’язок лексеми пекельний з мотивуючим словом полягає передусім в актуалізації біблійної символіки вогню як стійкої конкретної риси референта оніма пекло, унаслідок чого на перший план виходять периферійні семи відміфотопонімного прикметника – ‘жар’, ‘горіння’ та ін., що сприяють створенню або увиразненню художніх образів жаху, муки, болю невимірної сили: “*Україна горить у пекельнім вогні, / Аж до неба сягають заграви!*” (З. Красівський); “*О ні, я не залізний, хоч залізом / Бував не раз в пекельному горні*” (М. Руденко). Така стилістема може вказувати на літературно-культурну інформацію твірного іменника, віддзеркалюючи поетичні мотиви дантівської “Божественної комедії”: “*...Світ осоруг – пекельний круг*” (В. Боровий).

Інші відміфонімні конфесійні лексеми характеризуються виразним асоціативним зв’язком зі Святим Письмом. Означувані ними іменники акцентують увагу на найважливішому для поетичного мовлення моменті біблійного міфу (адамова казка, адамове ребро, юдин гріш, каїнова сила) або вказують на його поетичне продовження (каїнове сім’я, Мойсєвий пророк).

Більшість художніх уживань прикметників, утворених від біблійних реалонімів, виявляють інтерлінгвальні конотації останніх, однак іноді такі слова реалізують національно-

культурний компонент мотивуючої лексеми, унаслідок чого підвищується загальна інформативність контексту. Наприклад: “*І вже мандрівним студеєм / топчу снігові верети, / промінявши жупища келій / на біблійну скриньку вертепу*” (І. Калинець). Поети широко послуговуються й відгеортонічними одиницями, актуалізуючи їхні периферійні хрононіми семи за рахунок звуження (“*І на мандрівку в світ і в сніг / в Різдвяну ніч тебе покличе*” (Ір. Калинець)) або розширення темпоральних меж (“*Жахає – весь синичий рід / Померз в хрещенські ночі*” (М. Самійленко)).

Авторські словотвірні модифікації конфесійних ономастилістем характеризують обрії поетичного освоєння КЛ. Найпродуктивнішою основою для творення таких новацій є, подібно до узуальних відонімних конфесійних лексем, Бог-/Бож-, а також рай-.

Утворені від конфесійних онімів (або за аналогією до них) оказіоналізми характеризуються різним ступенем вияву релігійної семантики й відтворення об’єктивної дійсності та поділяються на: 1. Лексеми, що позначають реальні (імовірно реальні) предмети, явища, ознаки, які стосуються релігійної сфери: “*І на чім світі проклинали / і папу римського й папез!*” (В. Стус). 2. Авторські номінації реального референта світської сфери: “*У райчистилищі сьогодні танці*” (М. Руденко). 3. Інновації, що позначають вигадані авторами релігійні поняття: “*...беззаконіє людинолюбства / ізціляється ім’ям / ріллі житньої / воочоловіченої / одиявовленням / хліба його в крові її непогрішенній...*” (С. Сапеляк). 4. Оказіональні слова на позначення вигаданих автором з метою сатиричного опису дійсності сигніфікатів світського змісту, але з виразним релігійним відтінком: “*А синьоокий рідний край в сльозах / І судорогах корчиться під спрутотом, / У радіонуклідах і отрутах, / У “ізмах”, їудизмах-стукачах*” (М. Пилипчук). 5. Оказіоналізми – яскраві авторські образи, в основі яких лежить ототожнення релігійних і світських предметів чи явищ: “*Ген-ген, де жито, як печалі, / Чекало жнив собі на пні, / Принишклі, наче на причалі, / Ковчеги-скирти на стерні*” (І. Гнатюк).

Серед стилістичних засобів підсилення виразності аналізованих оказіоналізмів – уживання з ними в одному контексті мотивуючих слів, побудова на їхній основі тропів. Також вони можуть виступати засобом алегоричної сатири, набуваючи смислової двоплановості: “*Віри з’явився у “Районці” / найстрашніший в ті роки, / а сьогодні ось такий: / “Вже чортів нема портретів, / Торжествує вся райна*” (В. Сіренко). Вторинна семантико-стилістична обробка таких неuzuальних слів сприяє зростанню їхньої естетичної інформативності, динаміці семантичного поля, підсиленню ефекту новизни.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено семантико-стилістичні особливості КЛ в контексті української поезії й доведено, що лексичні зв'язки конфесійного та художнього стилів є продуктивними. Навіть приречений на повний занепад тривалою державною політикою руйнування української церкви, конфесійний стиль продовжував виконувати важливу роль поповнення виражальними засобами інших різновидів української літературної мови.

КЛ є складною системою функціонально маркованих лексичних засобів, позначених неоднаковим ступенем вияву релігійної семантики й експресії, яка тісно взаємодіє з іншими, тематично суміжними терміносистемами чи лексичними групами, перебираючи на себе інтегруючу функцію. Вона характеризується строкатим складом, оскільки їй властива семантична і лексико-граматична поліфункціональність.

У системі КЛ виділяється велика група ономалексем, семантика яких виявляє, що власним назвам властивий безпосередній зв'язок з поняттям, а іноді їхній сигніфікат може навіть домінувати над денотативним компонентом значення. Конотативна специфіка конфесійних онімів, що, як правило, несуть у собі багату культурну інформацію, зумовлюється дією інтра- й особливо екстралінгвальних факторів. Їхні співзначення мають вихід на національно-мовний і міжмовний рівень, окрім того конфесійно марковані власні назви часто набувають ознак символів загальнолюдського і загальнонаціонального плану.

Конфесійні ономастилістеми є номінаціями об'єктів реального й ірреального простору та поділяються на 2 типи – широко розгалужені за тематичним принципом реалоніми й міфоніми з проміжним дихотомічним розрядом агіонімів. Ці одиниці стають одним з важливих засобів художньої експресії, утілення мистецької концепції відображення дійсності й узагалі необхідним конструктивним елементом поетичної текстової тканини. Кожен з розрядів таких функціонально маркованих лексем виявляє свої закономірності використання в художньому мовленні, зумовлені передусім тематикою, а також культурним ореолом імені й у цілому його конотативними характеристиками. Саме тому міфонімні конфесійні одиниці вирішують більше стилістичних завдань порівняно з реалонімними. Особливо велике експресивне навантаження виявляють у поетичному контексті теоніми, за референтами яких постає комплекс філософських і релігійних переконань, емоційних відчуттів, естетичних прагнень тощо.

Конфесійно марковані лексичні одиниці інтенсивно застосовуються для продукування специфічних власних назв – заголовків та okazionimiv, що вирізняються значною стилістичною вагою. Уживаючись як художній заголовок або його частина, вони набувають ознак гіперсемантичності, стають смисловим центром твору/групи творів. У більшості випадків вони не зазнають змістових зсувів, актуалізуючись у традиційних прямих і переносних (метафоричних та символічних) значеннях. Проте поети програмують такі

біблійні одиниці, передусім однокомпонентні, і на переосмислення в процесі читацького сприйняття твору/групи творів.

Головним способом творення okazіonіmів є onімізація апелятивів, унаслідок чого зберігаються, але по-новому реалізуються семантичні й стилістичні ознаки мотивуючої конфесійної лексеми в напрямку підвищення емоційності та загалом експресивності. Такі інновації характеризуються надзвичайною енергетичною інформативністю і входять до системи ключових слів тексту.

Активним складником українського поетичного словника 60 – 80-х років ХХ століття є також відонімні конфесійні лексеми. Вони утворюються від представників майже всіх розрядів конфесійно маркованих onіmів і засвідчують великий експресивний потенціал, хоча й дещо менший, ніж у мотивуючих слів, з якими мають незаперечний зв'язок. Він актуалізується в контексті не лише ядерними семами твірних onіmів, але й їхньою культурно-енциклопедичною інформацією, емоційно-оцінними співзначеннями. Останні виявляються для художнього мовлення одними з найважливіших: потрапляючи в нове семантичне поле, конфесійні відонімні деривати лише зрідка змінюють свої аксіологічні конотації у зворотному напрямку.

Яскравою ілюстрацією впливу конфесійного стилю на художній є переосмислення поетами конфесійно маркованих власних назв у напрямку авторської словотвірної перебудови. Виникнення похідних від конфесійних onіmів okazіonалізмів зумовлюється низкою екстралінгвальних та лінгвальних факторів, а їхнім найпершим функціональним обов'язком стає увиразнення поетичного мовлення. У семантичній структурі утворених від конфесійних onіmів (або за аналогією до них) okazіonальних лексем обов'язково представлені релігійні семи, хоча й у різній кількості.

Активне функціонування КЛ, зокрема тієї, що концентрується навколо поняття onіma, у мові української поезії 60 – 80-х років ХХ століття є відбитком посиленого інтересу поетів-дисидентів до духовних надбань християнства. У більшості своїй подібні стилістичні виступають ключовими словами поетичних текстів, стаючи засобом сакралізації, надаючи їм піднесеності, урочистості чи, значно рідше, створюючи ефект іронії або комізму. Найпоказовішими з погляду семантико-стилістичних інтерпретацій конфесійних лексем є твори Василя Стуса, Ігоря Калинця, Миколи Руденка, Івана Гнатюка, хоча вони й різняться засобами введення таких стилістичних до контексту.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Конфесійна поетонімія І. Калинця // Наука і сучасність: Зб. наук. пр. – К.: ІЗМН, 1998. –

Ч. II. – С. 230-236.

2. Конфесійні дієслова у поетичному мовленні 60 – 80-х років ХХ століття // Наука і сучасність: Зб. наук. пр. – К.: Логос, 1999. – Ч. 1. – С. 229-236.
3. “...Віщунське слово мовиться не всує...” (Про прислівник *всує* у творчості українських репресованих поетів 60 – 80-х років ХХ століття) // Культура слова. – К., 2000. – Вип. 55-56. – С. 41-45.
4. Конфесійна лексика як об’єкт лінгвостилістики // Рідний край. – 2004. – №1. – С. 71-77.
5. Семантико-стилістичні інтерпретації християнських теонімів у поезії Василя Стуса // Дивослово. – 2005. – №1. – С. 44-48.
6. До питання функціонування лексем *Бог* і *бог* в українській мові (на матеріалі поеми “Енеїда” І.П. Котляревського) // Іван Котляревський і світова культура. – Полтава: Українське народознавство, 1998. – С. 185-189.
7. Заголовки-конфесійні лексеми у мовленні поезії 60 – 80-х років ХХ століття // Вивчення мови на комунікативній основі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (17-19 квітня 2000 р.). – Полтава, 2000. – С. 54-56.
8. До питання взаємодії конфесійного і художнього стилів (лексичні okazіоналізми, утворені від сакральних лексем, в українських поетів 60 – 80-х рр. ХХ ст.) // Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції (Київ, 5-6 жовтня 2000 р.). – Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 420-427.
9. Християнська лексика в поезії Панаса Мирного // Панас Мирний і літературний процес: Зб. наук. ст. – Полтава: ПДПУ, 2000. – С. 114-118.

Брайло Ю.І. Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60 – 80-х років ХХ століття (семантико-стилістичний аспект). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2005.

Дисертація присвячена дослідженню семантико-стилістичних особливостей конфесійної лексики, зокрема в поетичному мовленні. Водночас з’ясовуються лінгвістична природа конфесійно маркованої лексики, принципи її відокремлення від суміжних тематичних груп, одиниць інших функціональних стилів. Визначено семантичну структуру конфесійних онімів, здійснено їх класифікацію. Проаналізовано стилістичну реалізацію й значеннєві трансформації конфесійних онімних і відонімних одиниць у творах українських репресованих поетів 60 – 80-х років ХХ ст. Описано різні шляхи утворення від конфесійних стилістем особливих видів власних назв – заголовків і okazіонімів, а також продукування від

конфесійних онімів індивідуально-авторських новацій.

Практично доведено, що конфесійний стиль сучасної української літературної мови, незважаючи на припинення розвитку в 40 – 80-х роках ХХ ст. в Україні, залишався потужним джерелом поповнення виражальними засобами поетичного мовлення.

Ключові слова: конфесійна лексика, конфесійна стилістема, конфесійний стиль сучасної української літературної мови, поетичне мовлення, онім, оказіонім, семантична структура оніма.

Брайлко Ю.И. Конфессиональная лексика в творчестве украинских поэтов 60 – 80-х годов ХХ столетия (семантико-стилистический аспект). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2005.

Диссертация посвящена исследованию семантико-стилистических особенностей конфессиональной лексики, в частности в поэтической речи. В то же время выясняются лингвистическая природа конфессиональной лексики, принципы ее отделения от смежных тематических групп, единиц других функциональных стилей. Определено семантическую структуру конфессиональных онимов, произведено их классификацию. Проанализировано стилистическое поведение и смысловые трансформации конфессиональных онимных и отонимных единиц в произведениях украинских репрессированных поэтов 60 – 80-х годов ХХ в. Описано разные пути образования от конфессиональных стилистем особых видов собственных имен – заголовков и окказионимов, а также продуцирование от конфессиональных онимов индивідуально-авторських новацій.

Практически доказано, что конфессиональный стиль современного украинского литературного языка, несмотря на прекращение развития в 40 – 80-х годах ХХ в. в Украине, оставался мощным источником пополнения выразительными средствами поэтической речи.

Ключевые слова: конфессиональная лексика, конфессиональная стилістема, конфессиональный стиль современного украинского литературного языка, поэтическая речь, онім, окказионім, семантическая структура оніма.

Brajilko U.I. Confessional lexicon in the works of the Ukrainian poets 1960 – 80's (semantics and stylistics aspects). – Manuscript.

The dissertation on the scientific degree reception of the candidate of philological sciences behind a specialty 10.02.01 – Ukrainian language – Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2005.

This dissertation is a research of language and speech peculiarities of the confessional lexicon, in particular onyms and lexicon derived from them. It gives a definition of the confessionally featured lexicon, which fall into one category on the basis of the common connotative (functional and stylistic) meaning. It defines principles of its separation from the adjacent thematic groups (religious, Christian, ecclesiastical, sacral lexicon, theological, ecclesiastical and ritual terminology, etc) and also from the units of other functional styles. It proves a necessary of the separation of confessional onyms from appellative and phraseological units. While determining the meanings of confessional proper names it was established that they, like all the onyms, are characterized by their semantical and componental non-uniformity and had obvious connections with notions. Many intra and extralinguistic, language and interlanguage connotations belong to specific characteristics of confessionally featured proper names. Besides, such onyms often gain the distinctions of symbols.

The work presents a classification of confessional onym stylistemes in the works of the Ukrainian poets-dissidents of the 60 – 80's of the 20th century. The classification is based on the opposition "real – hypothetical", and according to the referent nature it divides the confessional proper stylistemes into realonyms and mythonyms with an intermediate category of agionyms.

While analysing the artistic adaptation of each sequence of confessional proper names, it was explored that the stylistic behaviour and semantic transformation of such language units were mainly caused by their significative and denotative relation, cultural information and general connotative characteristics. Therefore, the mythonyms prevail in the analysed poetic texts over the realonyms, carrying out more expressive functions. In poetic speech, an exceptional stylistic stress concentrates on theonyms as exponents of the philosophical and religious faith complex, emotional feelings, aesthetical desires, etc. Toponyms have the highest descriptive potential among confessional realonyms.

It examines different formation ways of peculiar forms of proper names – titles and occasiononyms, which are the keywords of a text, its semantic and descriptive dominants from confessional stylistemes. Besides, the confessional lexemes, which express as titles, are characterised by the greatest stylistic value, hyper-semantics and artistic independence. However, in most cases the titles of poetic works such stylistemes do not undergo meaningful shifting; poets programm confessional biblionyms, first of all single-component ones, to be used for a comprehension of a work or a group of works. The most effective way of formation of the lexeme occasiononyms from confessional lexicon is onymisation; therefore the confessional word acquires a very powerful self-descriptiveness.

As a result of the observation of usual and occasional units formed from onomastics, motivated by confessional lexemes, it was determined that they were special poetic means, which

continue an onomastic "game" in artistic speech. The confessional lexemes formed from onyms are characterised by a significant semantic and stylistic potential, although they give way in this respect to the motivated words. Their poetic functions are similar to the functions of the formative proper names in the works, although the confessional lexemes formed from onyms frequently lose the status of keyword due to shifting of the semantic emphases to another component of syntagma.

In the connotative sphere, changes of the confessional proper names and units formed from onyms are caused by many factors both linguistic and extra linguistic.

The confessional style of the modern Ukrainian literary language also influences on the artistic type at the level of an individual author's word formation of confessionally featured onym stylistemes having big derivative possibilities. As a result of this, lexical innovations have a certain sacral value represented by a number of semes, and they are characterised by a real or unreal denotative and significative characteristic.

The research practically proved that the confessional style of the modern Ukrainian literary language, in spite of its development cessation during the 40 – 80's of the 20th century in Ukraine, remained a strong source of expressive means of artistic sorts of language. Poetic speech uses a wide powerful stylistic potential of the confessional lexemes for fulfilling diverse artistic targets.

Key words: confessional lexicon, confessional stylisteme, confessional style of the modern Ukrainian literary language, poetic speech, onyme, ocasionyme, onyme's semantical structure.